

Over Bachelors en Masters

door Maarten Tamsma

Er is de laatste vijf jaar veel veranderd in het wereldje van lerarenopleidingen en bevoegdheden voor de kunstvakken. Veel collega's zullen het spoor bijster zijn geraakt. Hoog tijd voor een handreiking. De redactionele beperking van dit artikel (toch al langer dan de bedoeling was) en de complexiteit en weerbarstigheid van de materie nopen me tot een gefragmenteerd verhaal in grote lijnen. Op voorhand dus een verontschuldiging naar lezers die ik toch in verwarring achterlaat. Misschien is de redactie in tweede termijn nog te verleiden tot aanvullende toelichtingen of antwoorden op vragen.

Laten we ergens beginnen: In maart 1999 publiceerde de *Projectorganisatie Kunstvakonderwijs*(ProKuO) een eindadvies aan de minister over de herinrichting van het kunstonderwijs, inclusief de bijbehorende docentenopleidingen. Er werden *beroepsprofielen* beschreven die model zouden staan voor de daaruit af te leiden *opleidingsprofielen*. De opleidingen zouden die gezamenlijk moeten opstellen.

In de nota werd een schets gegeven voor vernieuwde docentenopleidingen in de kunstvakken. Er werd onder andere gepleit voor een *ongegradeerde* opleiding (afschaffen van de aparte tweede en eerstegraads opleidingen), een *ongedeelde* opleiding (ook voor het buitenschoolse gebied) en er werd gepleit voor een verlenging van de vierjarige studieduur.

De kunstvakdocentenopleidingen (KVDO's) konden aan de slag. Zij zijn verenigd in een hbo-adviescollege, het *Netwerk KVDO*, dat dus de opdracht kreeg om al bestaande startkwalificaties om te zetten in opleidingsprofielen voor de nieuwe docentenopleidingen.

Geen complicaties ... ogenschijnlijk

Echter... slordigheidshalve werd bij de installatie van de redactiecommissies vergeten dat een deel van de opleidingen tot kunstvakdocent zich buiten het kunstonderwijs (KuO) afspeelde. De tweedegraads-opleidingen beeldend, in volume een toch nauwelijks te negeren groep, hoorde tot dan toe officieel bij het Hoger Pedagogisch Onderwijs (HPO) en werd als gesprekspartner voor de nieuwe opleidingsprofielen over het hoofd gezien.

Dans en drama hadden dat probleem niet (geen tweedegraads variant) en bij muziek was de tweedegraads bevoegdheid een fossiel fenomeen die bovendien binnen de jurisdictie van het KuO viel. Deze noot is van belang voor het vervolg van mijn uiteenzetting.

Ruim een decennium vóór de ProKuO-nota werd in diverse stukken van binnen en buiten het kunstonderwijs met een keur van motieven ook al gepleit voor een terugkeer naar de vijfjarige studie voor de eerstegraads kunstvakdocent zoals in een brief van de HBO-Raad aan de minister op 4 april 2002. Alle andere schoolvakken kennen de universitaire doctorandus (atheneum voortraject) met een jaar extra ULO om bevoegd (eerstegraads) docent te kunnen worden. Samen vijf jaar. Lichamelijke opvoeding en de kunstvakken moeten het doen met een vierjarige (hbo-) opleiding (Havo voortraject). Beeldend had dan nog wat extra's uit te leggen: het bestaan van een *vierjarige tweedegraads* hbo-studie in het HPO, naast een *vierjarige eerstegraads* hbo-studie in het KuO. Met dezelfde havo-toelatingskwalificaties! (Los van de aanvullende beeldende eisen die het KuO voor de toelating mocht stellen)

Inhoudelijk stoelde de roep om vijfjarigheid onder andere op de verzwarende van het studietraject in verband met de invoering van een nieuw vak (ckv2) en de integratie (bij beeldend) van tot dan toe aparte schoolvakken tekenen, handvaardigheid, textiele werkvormen. Over *nieuwe media* hebben we het dan nog niet. Steeds meer eisen in dezelfde studietijd kan natuurlijk niet met handhaving van de kwaliteit. En waarom moet een (eerstegraads) kunstvakdocent het met een jaar minder doen dan alle andere schoolvakken?

De opleidingen zagen met de renovatie die door het ProKuo werd ingezet perspectief op een gelijkschakeling: een kans op een gelijkwaardig vijfjarig studietraject naar een eerstegraads bevoegdheid. Al zou de havo-toelating (gezien de hbo-status) wel overeind blijven. De eeuwige *status aparte* voor onze opleidingen zou dan in ieder geval gedeeltelijk kunnen worden opgeheven.

De suggesties van het ProKuo inzake de inrichting van de kunstvakdocentenopleidingen werden door de minister overgenomen. Per augustus 2002 werden de verschillen in bevoegdheden voor de docenten kunstvakken opgeheven. De opleidingen werden ongedeeld en ongegradeerd. De tweedegraads-opleidingen (beeldend) zouden verdwijnen en per decreet eerstegraads worden. Vanaf dat moment heette dat *volledig bevoegd*. Op straffe van collegiale executie werd de term *eerstegraads* uit het jargon verbannen. Dit proces van samenvoeging werd conversie genoemd.

Cadeau voor tweedegraads

Kortstondig leverde dit wat problemen op: De zittende tweedegraads studenten beeldend (ingestroomd voor 2002) konden hun tweedegraads studietraject gewoon afmaken, maar kregen na afloop een opgewaardeerd getuigschrift cadeau. Leuk voor hen, maar verwarrend voor de zittende eerstegraads studenten die zich tekort gedaan voelden. Niemand is echter naar de rechter gestapt en het laatste cohort eigenlijk-tweedegraders zal de opleiding inmiddels al wel (volledig bevoegd) verlaten hebben.

Inhoudelijke kwaliteit

Het tweede probleem was de inhoudelijke kwaliteit. Worden tweedegraads docentenopleidingen zomaar *eerstegraads* (pardon: *volledig bevoegd*)? De meeste tweedegraads opleidingen voegden zich onder de vleugels van een eerstegraads en verhoogden daarmee intern het kennisniveau over het tweedegraads gebied, immers nu ook onderdeel van de nieuwe opleiding tot *ongegradeerd* docent. Nog een reden trouwens om de studieduur te verlengen. Het werkveld werd immens breder. Ook het buitenschoolse kwam er bij. Alleen al in stage-aandacht, wil men zijn missie tenminste serieus nemen, zou veel extra studietijd nodig zijn.

Beeldend keek wel eens met verbaasde ogen naar de andere kunstvakken, die dat allemaal al in vier jaar leken klaar te spelen. Bij dans en drama was echter de binnenschoolse component vergelijkenderwijs minimaal (evenals hun examentraditie op eerstegraads niveau) en muziek leek op een of andere manier een modus gevonden te hebben om toch elk werkveld naar tevredenheid te bedienen. Zelfs aandacht voor het primair onderwijs was heel gewoon. (Een lastige bondgenoot dus om voor de *vijf*jarigheid te pleiten als die zelf aantoonde dat het allemaal ook in *vier* kan.)

De resterende (oud) tweedegraads opleidingen, die zelfstandig als onderdeel van het KuO verder gingen, liken hun plek te vinden, scoren goed bij student-tevredenheidsonderzoeken en zullen te zijner tijd bij de accreditatie hun mannetje moeten staan.

Europa en BaMa

En toen was daar de *BaMa*. In het *Verdrag van Bologna* hebben de Europese landen zich gecommitteerd met een gelijkvormige structuur voor het hoger onderwijs. Er kwamen *Bachelors* en *Masters*. Later uitgewerkt in de zogenaamde *Dublin descriptoren*. Ik ga hier niet in detail op in, maar voor de Nederlandse situatie (met een uniek hbo-systeem) kwam het er op neer dat de universiteiten Bachelors en Masters opleiden en het hbo in principe alleen Bachelors. Uitzonderingen daarop waren onder andere de aanvullende docentenopleiding Algemene Vakken, zeg maar het oude MO-B circuit. Die kregen toch een hbo-Master. Natuurlijk gold dit weer niet voor de kunstvakken.

Het was in eerste instantie de bedoeling dat de uitwerking van de opleidingsprofielen voor de kunstvakken zelf duidelijk zouden maken dat een verlengde (vijfjarige) studie noodzakelijk was. Ook het ProKuO had dat nog eens benadrukt. De te omschrijven competenties zouden nooit in vier jaar verworven kunnen worden. Maar toen was daar dus ineens deze BaMa-structuur.

De ProKuo-nota had met geen woord gerept over de aanstaande *BaMa* en het hele kunstonderwijs werd laat wakker. Men besepte (te) laat dat de gewenste vijfjarigheid alleen nog maar in een BaMa-structuur geplaatst kon worden. Vijfjarige Bachelors bestaan gewoon niet. Dus een Master voor een eerstegrader en dan de Bachelor voor iets daaronder (toch weer tweedegraads??) leek de enige uitweg.

De KVDO-profielschrijfgroepen waren inmiddels, nog ontwetend van dit alles, aan de slag gegaan. Er ontstonden bij de podiumkunsten conceptteksten, competenties met indicatoren voor de aanstaande geconverteerde volledig bevoegde Bachelor.

Bij beeldend liep het minder soepel. Bovenomschreven vergissing (het negeren van de oude tweedegraads opleidingen) bracht prikkeldraadreacties teweeg en men was het inhoudelijk minder snel eens over de tweedegraads component. Alleen beeldend had hierin een traditie en die speelde het redactie-proces nu parten.

Toch BaMa

De HBO-Raad gaf in het kielzog van een brief van 4 april 2002 aan de minister een historische wending aan het schrijfproces in de vorm van een herziene opdracht in een brief op 5 april 2002 aan de werkgroep opleidingsprofiel docent beeldende kunst en vormgeving: er moest een Bachelor-profiel komen voor het tweedegraads gebied en een Master-profiel voor de eerstegraads sector. De geconverteerde opleidingen zouden dus intern weer een splitsing moeten maken. De podiumkunsten werden geconfronteerd met een nieuw fenomeen. Tweedegraads opleidingen hadden ze nooit (of alleen vroeger) gekend. Weerstand alom uit die hoek.

De podium-profielen waren bovendien in concept al aardig gevorderd en de redacties waren weinig geneigd opnieuw te beginnen. Beeldend kon aan het verzoek van de HBO-Raad nog voldoen. Door genoemde onenigheid, inmiddels intern gladgestreken, was er ineens sprake van een vertragende voorsprong. Tegelijkertijd werd een schrijfgroep opgericht voor het Masterprofiel.

Zoals gezegd, de podiumkunsten waren weinig gecharmeerd van de splitsing Bachelor (tweedegraads bevoegd) en Master (eerstegraads bevoegd). Het zou immers betekenen dat de vierjarige Bacheloropleiding ineens geen volledig bevoegde, maar slechts een tweedegraads vakdocent zou opleveren. Elke gediplomeerde Bachelor zou voor een eerstegraads bevoegdheid nog een extra jaar voor een Mastergraad moeten gaan, met bovendien veel 'theorie' (ckv2, benaming nu Kunst algemeen) en daar waren de podiumopleiders niet zo gelukkig mee.

De HBO-Raad heeft bovengenoemde brief bij mijn weten nooit officieel teruggetrokken, maar uiteindelijk kwam er onder druk van de podium-lobby een variant uit de hoed waarmee de profielteksten uiteindelijk de valideringsprocedure ingingen. De volledige bevoegdheid behalve ckv2 zou in de Bachelor blijven (de *Bachelor-plus-variant*). De Master zou alleen de aanvullende ckv2-bevoegdheid opleveren (de *Master-min-variant*). Zo konden muziek-, dans- en drama-Bachelors toch nog 'hun vak'(ckv3) op eerstegraads niveau doceren. Velen, vooral uit de beeldende hoek, vonden deze constructie een devaluatie van de Master. De patstelling die daarmee ontstond is ter arbitrage aan de HBO-Raad voorgelegd. Die deed hierover echter nooit een uitspraak. Het zou in het kader van dit artikel te ver voeren uit te leggen waarom niet.

Feit is dat de Bachelor-profielen in de 'plus-variant' op 8 oktober 2003 ter validering aan het werkveld zijn aangeboden en die van de Master op 17 december 2004 in de complementaire 'min-variant'. In beide gevallen zijn vertegenwoordigers van de docentenvakverenigingen daarbij aanwezig geweest.

In januari 2005 hebben de opleidingen de Bachelor-profielen van het KVDO als leidraad geaccepteerd voor de lopende ongegradeerde opleidingen (in de vorm van *domeincompetentiesets*, maar laten we het niet nòg ingewikkelder maken). Daarmee werd een weeffout in huis gehaald. Die profielen waren immers gevalideerd op basis van een *niet-volledige* bevoegdheid (gecomplementeerd door een Master, die het ckv2 gedeelte van de bevoegdheid bestreek). Slechts weinigen lijken zich daar nu nog zorgen over te maken.

Een aantal instellingen hebben vervolgens op basis van de Master-profielen aanvragen ingediend bij de NVAO (Nederlands Vlaamse Accreditatie Organisatie) om een Master-opleiding te mogen starten. Toen was de tijd rijp om de minister te helpen herinneren aan oude toezeggingen om deze opleidingen ook te bekostigen.

Gedoe bij het ministerie (telkens weer een nieuwe staatssecretaris die erover ging en ambtenaren die het niet zo zagen zitten) leidde tot vertragende acties. Toch weer eerst advies gevraagd van een extern bureau, dat in de zomer van 2005 uiteindelijk aantoonde dat er maatschappelijk behoefte was aan een *Master Kunsteducatie*, zij het met een beperkt aantal plaatsen (100 studenten per jaar). Het ministerie heeft in oktober 2006 besloten dat binnen die limieten een bekostigde Master Kunsteducatie van start mocht gaan op vijf locaties. Op vier plekken is de nieuwe Master-opleiding inmiddels door de NVAO geaccrediteerd.

Nu nog een aanpassing van de bevoegdheidsregeling, zou je denken: alleen de Master geeft de volledige bevoegdheid (inclusief ckv2) en de Bachelor dus 'alles behalve ckv2'.

Mispoes

Bevoegdheden bestaan inmiddels niet meer. De wet BIO heeft daar wettelijk per 1 augustus 2006 *bekwaamheidseisen* voor in de plaats gesteld. Het verschil zit 'm in de continuïteit van de onderhoudsplicht. Bevoegdheden haalde je vroeger voor de rest van je leven één keer. Bekwaamheden moet je onderhouden, nadat je bevoegd verklaard bent na het afleggen van een examen bij een erkend instituut waaruit blijkt dat je aan betreffende bekwaamheidseisen hebt voldaan. Werkgever en onderwijsgevende zijn samen verantwoordelijk voor dat onderhoud.

Die bekwaamheidseisen zijn gerelateerd aan geaccrediteerde opleidingsprofielen. Als een opleiding vindt dat de Bachelor ook voor ckv2 staat en de NVAO dat accordeert is daarmee juridisch de kous af. Zelfs onbekostigde opleidingen dringen zich momenteel met sterk verkorte studietrajecten in deze aantrekkelijke opleidingsmarkt.

Vragen om aanpassing van de bevoegdheidsregeling voor de nieuwe Master Kunsteducatie heeft dus geen zin. Die bevoegdheidsregeling bestaat niet meer! Het kon geen echte verrassing zijn, want de concepten voor de wet BIO bestonden ook al toen de KVDO-profielen ter validering werden aangeboden. Niemand heeft dat toen opgemerkt als complicatie voor de uitvoering van de eigen pre-ambule.

Niemand, althans niet binnen de HBO-Raad, zal dat ook nu nog *willen* opmerken. In een brief van 24 november 2004 aan staatssecretaris Rutte heeft HBO-Raad-

voorzitter Leijnse het ook nog gewoon over bevoegdheden. Maar in de huidige situatie hebben een aantal opleidingen straks geen Master in huis. Zij zullen hun huidige (Bachelor-) opleiding voor een volledige bevoegdheid niet kwijt willen. Daarmee is de kans verkeken op een gesloten unaniem hbo-advies aan de minister. Dat komt er dus niet meer.

We houden de volledige bevoegdheid dus gewoon binnen de Bachelor. 15 jaar pleiten voor een vijfjarige opleiding heeft het opleidingsveld nu zelf om zeep geholpen. We zijn (met lichamelijke opvoeding) dus het enige vakgebied dat volledig bevoegden (sorry 'bekwaamden') met een hbo-Bachelor het onderwijs in stuurt. De status-aparte die de kunstvakken zelf altijd zo verfoeiden, is nu door de eigen gelederen weer voor generaties verlengd.

De Master wordt een opleiding voor aanvullende bekwaamheden en legitimeert zich voor LC- of LD-functies in het kunsteducatieve (binnen- en buitenschoolse) circuit. Zonder twijfel nuttig voor het werkveld, maar het getuigschrift levert dus geen extra bevoegdheid ('civiel effect') op.

Zelfs de gevalideerde eis dat de Master Kunsteducatie alleen toegankelijk is voor studenten met een onderliggende Bachelor Kunsteducatie (= docentenopleiding) wordt op diverse locaties al met voeten getreden. Via elders verworven competenties (EVC-constructies) worden ook studenten met een kunstvakopleiding toegelaten. Elke bekostigde student is er een. Wat dat straks voor aanstellingen van ckv2-docenten op scholen betekent, laat zich raden. De gemiddelde schoolleider ziet straks in het kunstbos de bevoegde bomen niet meer staan. We kunnen het aan onszelf nauwelijks uitleggen. Bekwaamheidsverklaringen (of dispensaties daarvoor) fladderen het onderwijs binnen.

Tot slot

Sedert augustus 2006 zijn alle docentenopleidingen gehouden aan de SBL-bekwaamheden. Ook scholen werken er mee voor intern bekwaamheidsonderhoud van onderwijzend personeel. De KVD-opleidingen hebben hun opleidingsprofielen hier nog niet op aangepast. Niet dat ze zo vreselijk verschillen van de SBL-competenties, maar ze zijn in ieder geval anders geordend, lopen niet synchroon. Dat is lastig. Bijvoorbeeld voor de stages van onze studenten. Binnen het Netwerk KVDO wordt die klus nu opgepakt. Op termijn valt er dus weer wat te melden van het Bachelor/Master-front.

februari 2007

Maarten Tamsma is onder andere opleidingscoördinator voor de ArtEZ-docentenopleidingen beeldend (Arnhem/Zwolle) en vo-docent beeldende vorming (tekenen).